

Edward Said

(1. 11. 1935 – 25. 9. 2003)

Mnoho společenskovedních kolegů, zejména pak ve Spojených státech, trpí zásadním komplexem. Na jednu stranu se považují za sofistikované a britké kritiky společnosti a někteří dokonce mají podezření, že vyvinuli téměř stoprocentně platný recept na fungování rozmanitých sociálních sfér, včetně kulturní. Na druhou stranu se o tom s nimi nikdo (tj. tzv. širší veřejnost) mimo univerzitní půdu nechce bavit, a oni tudíž trpí oprávněným pocitem, že se ocitají jaksi mimo dění a že přesah jejich myšlenek z „věže ze slonoviny“ je v podstatě nulový. Již samotná několikakilometrová vzdálenost kampusů od městských center společenského a politického dění nezřídka těmto izolačním trendům významně nahrává. O co rychleji se však otáčí kolo běžného univerzitního provozu syceného stovkami emailů, formulářů a oběžníků, hutnými učebními úvazky a tlakem na publikační produkci, o to méně možností veřejného působení a viditelného vlivu na chod společnosti běžnému univerzitnímu pedagogovi zůstává. Avšak o to více po něm volá. Zároveň však pro mnohého zmíněného kolegu či kolegyni je publikace článku v denním tisku či spolupráce s kupř. nevládními organizacemi téměř nemyslitelná, a to nejen kvůli výše naznačené institucionální mašinérii, ale i díky obavám z toho, že působení v „neodborných“ sférách v sobě skrývá nedůstojné potřísnění jeho či její těžce vydobyté akademické prestiže.

O to více pak září čestné výjimky z výše naznačeného pravidla. A právě takovou představovala jedinečná osobnost kulturního a literárního teoretika, politického myslitele a aktivisty, nevšedně nadaného klavíristy a především angažovaného intelektuála v tom nejryzejším možném slova smyslu, Edwarda Saida. Těžko bychom asi hledali studenta či odborníka z jakékoli společenskovední disciplíny, kterému by rukama alespoň neprošla Saidova, dnes již kanonická, kniha *Orientalism* (1978), jež se mimo jiné stala zakládajícím kamenem celého nového podoboru tzv. „postkoloniálních studií“ a představuje tak zásadní zlom v pohledu na moderní (nejen kulturní) dějiny euroamerické „civilizace“. Za pomoci kritiky obdivuhodného množství textového materiálu z rozličných jazykových a geografických oblastí zde do důsledku dovádí Benjaminovo motto, že „každý dokument civilizace je zároveň svědectvím barbarismu“. Řečeno velmi zjednodušeně, v návaznosti na Foucaultovy úvahy o vztazích mezi mocí a poznáním, Said dokazuje, jak reprezentace exotického „orientu“ ve smyslu toho „jiného“ či „druhého“ v moderní historii sloužila západním imperiálním zájmům, a soustavně tak pokřivovala reálný obraz skutečného Východu. Svou kritiku západního literárního a kulturního kánonu dále rozpracovává v dalších ze svých knih na obdobné téma *Culture and Imperialism* (1990).

Nemohu alespoň nezmínit své vlastní letmé setkání se Saidem, kvůli němuž jsem vlastně na onu (kolikátou již?) konferenci na věcné téma „demokracie“ a „kultury“ do Edinburgu v roce 1998 jela. Pro protřelé konferenční harcovníky uvykle spí-

še teatrálním plamenným gestům Slavoje Žižka či Freda Jamesona mohlo cudné vystupování věhlasného profesora znamenat tak trochu šok. Nenápadný muž drobné postavy, nicméně s pronikavými očima a ostrými rysy tváře, mimochodem nevšedního půvabu, posedával nenápadně v kuloárech a zapojoval se do debat, pouze pokud byl přímo vyzván. Svě vystoupení zahájil nekompromisním „the end of Cold War did not bring the expected relaxation“ a pokračoval na téma hrozících konfliktů ve světě, konfliktů, jež nemusí být založené výhradně na politicko-ekonomických zájmech, a to několik let před sesunem manhattanských dvojčat.

Psaní odborných knih a přednášení představovalo pouze jednu část Saidových aktivit. Jeho postoj shrnuje výstižně poznámka Salmana Rushdieho: „Četl svět stejně pečlivě jako četl knihy“. Soustavná veřejně politická činnost byla pro mnohé značně překvapivá u člověka s tak privilegovaným zázemím, který pocházel ze zámožné křesťanské palestinské rodiny, vystudoval soukromou střední školu v Káhiře a s harvardským doktorátem by si byl mohl bez potíží užívat svou definitivu na Kolumbijské univerzitě. Mohl překvapit i jeho neustávající pocit vykořenění, jež metaforicky naznačil v názvu své autobiografické knihy *Out of Place* (1999). Vedle svých literárně kulturně historických monografií však soustavně publikoval kontroverzní politické studie věnované otázkám islámu, zejména vztahům Izraele a Palestiny. Jako aktivní a nezávislý člen nikoli ve smyslu politického celku, ale ve smyslu eticky založeného společenství jednotlivců a zároveň kritika „ignorantské“ palestinské a izraelské politiky. Není snad třeba dodávat, že takový postoj mu nepřinesl příliš ovací ani ve Spojených státech, ani v arabském světě. Rečeno s jedním z autorů řady vzpomínek, jež se vloni v září po jeho odchodu vynořily, „se ztrátou Saida přichází palestinský lid o svého nejneohroženějšího mluvčího, zatímco Západ ztratil znepokojující hlas svého vlastního svědomí“.

V dokumentární filmu natočeném pro BBC během jeho návštěvy Cambridge v roce 2002 Edward Said prohlásil, že ačkoli celý život obhajoval názor, že pokud je člověk něčemu skutečně oddán, může to dokázat, byl to jeho vlastní zdravotní stav, který zradil toto jeho přesvědčení. Tou dobou si již byl dobře vědom, že jeho desetiletý boj s leukémií bude marný.

Jiřina Šmejkalová